

in časopisih, kakor tudi v tujih strokovnih revijah, krajše članke in kritike pa najdemo v hrvaškem dnevnem časopisju. Čubeličevo znanstveno pisanje zajema vsa območja ustnega slovstva, poezijo, prozo, dramatiko, pregovore in uganke, največ pozornosti pa je namenil ljudski pesmi in njeni družbeni, jezikoslovni in poetološki problematiki. Šele z izborom člankov o ustnem slovstvu, ki so zbrani v knjigi Na stazama usmenog narodnog stvaralaštva, smo bralci dobili celovitejšo podobo Čubeličevega znanstvenega prizadevanja.

Knjiga obsega dve poglavji študij (26), razdelek razprav (9), razdelek kritik (18), kazala imen in pojmov. Izbrani članki pojasnjujejo družbene razsežnosti folklorne ustvarjalnosti in poustvarjalnosti. Avtor povezuje folklorno dogajanje s teorijo stroke. Vse elemente, ki so avtorju najpomembnejši, obravnava v študijah na treh ravneh.

Prvič gre za obstoj folklorne ustvarjalnosti kot relativno avtonomne umetniške komunikacije, ki prinaša samosvoj pogled na družbo in svet. Zaradi specifičnega videnja sveta in specifičnih ustvarjalnih postopkov, je samosvoja tudi poetika ustnega slovstva, kakor tudi oblikovanje, tipologija, slog in jezik.

Druga ravnina Čubeličevih razprav odkriva rezultate, raznovrstnost in nasprotja v teoretičnih formulacijah prikazanih problemov. Avtor se je moral spoprijeti z ugotovitvami jugoslovanskih in evropskih folkloristov. Čubelič opiše in predstavi precej teh teorij in jih skuša uvrstiti v zgodovinski krog folkloristične misli, pri tem pa opozarja (iz svoje perspektive) na nekatere pomanjkljivosti drugih raziskovalcev. Te pomanjkljivosti išče v šolah in metodah, ki so jim posamezni folkloristi pripadali. Čubeličeve ocene nekaterih folklorističnih usmeritev so prav zanimive, kakor tudi njegove polemike z njimi. Avtor precej natančno analizira folkloristični komparativizem in njegove aspekte, ustavlja se ob primerjalnih koncepcijah in razlagah posamičnih pojavov v folklornem slovstvu. Za slovenskega bralca je še prav posebej zanimiva Čubeličeva ocena Grafenauerjevega dela (komparativistične metode) in njegove razprave o Lepi Vidi. To je najbrž tista ocena, ki jo je Čubelič že pred leti najavil v intervjuju za naš Glasnik in smo jo slovenski folkloristi tako željno pričakovali. Zdaj je tu, resda zelo kratka, vendar dovolj za predstavitev avtorjevega odnosa do študije o Lepi Vidi in tudi dovolj za potrditev intervjuja v Glasniku. Na sploh za Čubeličevo oceno primerjalne metode lahko rečemo, da je večkrat prenačljiva in zato včasih tudi krivična, ker avtor ne upošteva dovolj te usmeritve v zgodovinskem in družbenem kontekstu. Pomenila je kvaliteten premik od romantičnega folklorizma k današnjim raziskavam in metodam. Danes je komparativizem v folkloristiki že zgodovina, vendar je imel v razvoju naše znanosti pomembno funkcijo in njegovih slabih strani ne gre poposloševati za vse čase in vse primere in zato obsoditi tudi tiste sodobne raziskave, ki vključujejo tudi pozitivne in plodne izsledke te metode.

Avtor pa se v študijah ne ustavlja samo pri komparativizmu v folkloristiki, temveč analizira in presodi še romantizem v vedi, ustavi pa se tudi pri najnovejših družbenih obravnavah in pri sociološki metodah. Vse „izme“, ki dajejo metodam negativni predznak, Čubelič seveda z razlagom odkloni. Pozitivno je, da avtor vse analize povezuje z zgodovinskim pogledom na razvoj folkloristike in z zgodovinskimi razmerami, v katerih je nastajalo folklorno slovstvo. Pri tem primerja svetovne in domače razmere. Prav zaradi tega obširnega in včasih proniciljivega povezovanja družbenega konteksta in znanosti toliko bolj presenečajo nekatere prehitre sodbe.

V študijah o raziskovanju folklornega slovstva predstavi avtor še enega slovenskega folklorista — Matija Murka. Gre za razpravo Matija Murko kot raziskovalec srbskohrvaških epskih pesmi, razpravo, ki je bila objavljena leta 1961 v Slovenskem etnografu. Iz istega letnika Slovenskega etnografa je v knjigi ponatisnjena tudi študija Svet in strukturalni principi srbohrvaške epske pesmi.

Težišče tretje ravni Čubeličevih razmišljanj o folklori so družbene razsežnosti folklornih pojavov: pesem, ples in glasba na odru. Pri tem avtorja najbolj zanimata vrednotenje in razmerje med folklornim in pisanim slovstvom.

Čubelič ne ostaja le pri teoretičnih obravnavah in pri poeziji, temveč razpravlja tudi o prozi in njenih slogovnih problemih, o njenem življenju in o osebnostih pripovedovalcev in izvajalcev. Zastopani pa so tudi izbrani problemi folklornega gledališča, osvetljeni sta še paremiološka in enigmološka problematika. Avtor svoja raziskovalna stališča nenehno primerja z rezultati podobnih raziskav v Evropi, razčlenjuje življenje folklornega slovstva v sedanosti in predstavi metodološke aspekte v preučevanju folklornih pojavov.

V Čubeličevi knjigi so zajete študije in razprave štiridesetih let (od 1944 do danes), ki jih je avtor objavil v jugoslovanskih strokovnih revijah in časopisih. Tako lahko rečemo, da predstavlja pričujoča knjiga Čubeličevo življenjsko delo, saj je sinteza avtorjevih razmišljanj o folklornem slovstvu, hkrati pa dokaj zaokrožen in celovit prikaz Čubeličeve teoretične usmerjenosti.

MARKO TERSEGLAV

Barkovlje. Pri nas je bilo tako...

Ob poimnovanju šole po F. S. Finžgarju. Uredila Elvi Miklavc Slokar po ljudskem izročilu, slikah in zgodovinskih virih. Trst 1982, 157 str.ii.

Ob poimevanju šol po znamenitih osebah iz slovenske preteklosti izdajajo Slovenci v Italiji monografije, katerih vsebina je tudi etnološko pomembna.

Knjiga o Barkovljah, slovenskem predmestju Trsta, je po vsebini blizu obravnavam krajev kakršne izdajamo pri nas v etnološki topografiji. Čeprav avtorji pri pisanju nimajo pred očmi

etnološko razvejane sheme. V želji, da bi čim več povedali o tem, kar bistveno označuje njihov kraj, pa se vendar zelo približujejo etnološko zasnovanemu projektu.

Vsebinska shema topografskih obdelav vključuje na eni strani podatke, ki so etnološko povedni in ki so zbrani zato, ker jih bodo kasnejši raziskovalci gotovo potrebovali, na drugi strani pa zahteva registracijo etnološko pomembnih pojavov, ki že kažejo poudarke bodočih monografij. Ti vsebinski ravni opazimo tudi v knjigi o Barkovljah. Delo je v celoti zanimivo, vendar pa bomo na tem mestu podrobneje izločili odstavke, ki so sestavina barkovljanske etnološke monografije:

I. Barkovlje in Barkovljani

— nastanek naselja in njegov razvoj; etimologija krajevnega naziva Barkovlje; obdelovalna zemlja; ledinska imena; imena zaselkov;

— imena in priimki družinskih poglavarjev v popisih l. 1778 in 1823 in podatki štetij l. 1880 in 1910;

— viri za krajevno zgodovino;

— stavbarstvo; domača hiša;

— popačeni slovenski priimki v italijanske, v dobi fašizma.

II. Poklici in gospodarstvo

— vinogradništvo; ribištvo;

— značilni poklici; cvetličarstvo; šavnanti (iz it. zavorra) — težaki, ki so iskali in natovarjali grušč za obtežitev jadrnic; perice in likarice;

— izumiranje tradicionalnih poklicev in spremijanje poklicne strukture (domačini postajajo mizarji, kamnoseki, kovači, zidarji, tovarniški delavci in delavke);

— slovenska podjetja.

III. Župnijsko življenje

— verska skupnost in versko življenje;

— župnijske knjige; delovanje duhovnikov in župnikov;

— slovenščina in slovensko petje v cerkvi;

— kulturno življenje in prireditve.

IV. Barkovljanska šola

— začetek in razvoj pouka v barkovljanski šoli; učitelji, ravnatelji, kateheti; statistike vpisa;

— šolske prireditve;

— otroški vrtec.

V. Društveno življenje in ustanove

— kmečka čitalnica (ustanovljena l. 1861);

— pogrebno in podporno društvo; obrtniško društvo; konzumno društvo; posojilnica in hranilnica;

— pevsko društvo Adrija (ustanovljeno l. 1889) z dramskim odsekom, taburaškim ansamblom in bando (godbo na pihala); Sokol; športni klub Val;

— podružnica Ciril-Metodove družbe; veslarski klub Sirena; Ljudski oder;

— leto 1927, ko so bila z odlokom notranjega ministra razpuščena vsa slovenska in hrvaška društva v Julijski krajini.

VI. Barkovljansko prosvetno delovanje po l. 1945

— pomen neprekinjenega življenja cerkvenega

pevskega zbora; godba na pihala; mešani pevski zbor; Prosvetno društvo M. Matjašič-Milan (ustanovljeno l. 1946); knjižnica; mladinski pevski zbor in dramska skupina; Slovensko prosvetno društvo Barkovlje z dramskim odsekom in pionirskim gledališčem; folklorna skupina; nova knjižni-

ca; prireditve (klubski večeri, predavanja, mi-klavževanja, martinovanja, proslave, telovadba, folklorne plesi, športni teden, pokušnja domačih vin, „Festival slovenske popevke“); jadralski klub Sirena.

VII. Spomini na NOB

— notranja povezanost naselja kot mreža ilegalnega uporniškega gibanja proti fašizmu.

VIII. Tehnika „Morje“ 0-44

— tiskanje glasil v slovenskem in italijanskem jeziku in ponatisi osrednjih glasil OF;

— oprema bunkerja; skrivna dejavnost.

IX. Zanimivosti, običaji, noše, vaški posebnosti, spomini

— značilne barkovljanske arhitektonske oblike;

— običaji; pust; velika noč (velika nuč, užm)-sv. rešnje telo; svet Ivan (svet J'vn) — sveti Jernej (svete Jarne); rožnovenska nedelja (rožnovenčna ali rožnkranska); miklavž (miklauš); božič (buažeč); krst; birma; poroka.

— barkovljanska ljudska noša;

— vaški posebnosti; spomini.

X. Življenjepisi vidnejših Barkovljanov.

Izrazito etnološko podobo načina življenja Barkovljanov so prikazale Elvi Miklavec, Marinka Pertot in Nadja Kriščak ob drugih avtorjih: Lojzetu Župančiču, Nadi Martelanc, Angelu Turku, Jelki Gerbec, Milanu Pahorju in Lauri Pertot.

Besedilo je ilustrirano s fotografijami (Barkovelj, Barkovljanov nekdanj in danes, stavbarstva, prireditve, običajev, noš itn.), zemljevidom in preslikavami dokumentov (npr. original zapisnika prvega barkovljanskega župnika na koncu prejšnjega stoletja o razsajanju kolere itd.).

Etnološke teme so marsikje obdelane izjemno nadrobno z narečnimi izrazi, navedbami pripovedi domačinov, vendar pa mnoga vprašanja, ki nas zanimajo, niso niti omenjena in marsikatera zanimiva podrobnost (npr. o prehrani) ostaja nepojasnjena za bralce, ki niso Barkovljani. Predvsem pa se takemu bralcu, še posebej etnologu, odpira mnoga vprašanja o notranji diferenciranosti in funkciji opisanih kulturnih pojavov. So vsi Barkovljani enako udeleženi v tem dogajanju? Če so razločki, kaj jih pogojuje? Katere ravni življenja — osameznika še označuje in določa ta barkovljanska kultura? Kako se oblikuje in kako deluje v etnološko mešanih življenjskih položajih, posebno v okoliščini družinske skupnosti, sorodstva, sosedstva, neformalnih združenj otrok, mladine in odraslih — ljub temu, da avtorji niso imeli takih namenov, poudarja prav s po-manjkanjem teh vidikov na potrebo po etnološkem raziskovanju in boljšem razumevanju načina življenja Slovencev v Italiji.

Posebna vrednost knjige je značilna barkovljanska atmosfera, ki so jo avtorji domačini uspeli prelitati v pisanje in ki so tako posredno potrdili živost kulture, ki jo čutijo in živijo. Za zgled si oglejmo odstavek o vsakdanjem življenju v portiču: „Takemu delu so prisostvovali tudi barkovljanske žene, ki so svojim možem prinašale zajtrk, kavo in večkrat tudi kosilo, pa tudi starejši in mlajši možje, ki so se radi pomenili z našimi ribiči. Še posebno živo je bilo v portiču ob nedeljah po osmi maši. Ribiči so ta dan počivali in malo je bilo takih, ki niso po maši šli v pristan pogledat, kaj se tam dogaja, in

poslušat, kaj so pripovedovali France Slekeč, Škila, Miče Puž, Tone Drejač, Vanek Turk, Vincenc Šeraka, Vane Rosotov, zlasti pa stric Tomažek. Stric Tomažek je bil edini barkovljanski ribič, ki je nosil okoličansko obleko in sicer kratke hlače. Bil je to tisti Tomažek, o katerem je pisa naš epik Anton Aškerc, ker mu je Tomažek pripovedoval o strahovih, o menihu, ki je pri kontovelskem pristanu prihajal ob polnoči iz vode in se zopet potapljal vanjo..."

Knjiga je pisana z občutkom za krajevno dogajanje, krajevne značilnosti in za usodo posameznika. Zadnji poglavji dopolnjujeta podobo krajevnega življenja z individualnimi usodami — to sta poglavji o vaških posebnostih in spominih dveh Barkovljanov. (Npr. odstavek o Roži od Nance, ki „je živela v svoji revni koči v Bevedu in je sama bila revna in skromna. Oblečena je bila v dolgo krilo, v dolg temen jopič, ki je bil zapet z najmanj 30 gumbi, nikdar pa ni hodila okoli raztrgana. Vsak dan si jo lahko videl, kako je nosila v Trst ‚kantat‘ (ponujat) svoje cvetlice...“ ali šolski spomini Šandra Martelanca: „Vsak od navedenih krajev je imel svoje značilnosti, ki so se odražale v bistvu in vede nju posameznega šolarja na svojstven način. Mulci s Trstenika, Gašperetov, Cijakov in Judovca so bili bolj robati in rekli bi skoraj bojeviti. Fantje z Riviere in iz Pancerovca so pa imeli ‚nadoblast‘ v barkovljanskem pristanišču, imenovanem port, kjer so bili takrat v glavnem ribiški beteli, ščife in barkace od ‚šavornantov‘, prevoznikov težkega tovora po morju od obali...“)

Knjiga o Barkovljah je torej ena tistih, ki jih pišejo domačini in ki izhajajo daleč od etnoloških strokovnih okvirov, vendar so zaradi bogate etnološke vsebine vredne detajlne vrednotenja.

MOJCA RAVNIK

Alenka Goljevšček, Mit in slovenska ljudska pesem.

(Razprave in eseji 25)

Izd. Slovenska matica, Ljubljana 1982, str. 222

Na začetku razmišljanja o knjigi moramo izreči zahvalo Slovenski matici, ki je v zbirko Razprave in eseji uvrstila besedilo Alenke Goljevšček o mitu, saj je to področje, v katerem je marsikaj neizrečenega in nejasnega. S problemom mita se je ukvarjala naša starejša, po svojih naziranjih romantična generacija folkloristov, in sicer iz najrazličnejših razlogov, med katerimi nacionalne spodbude niso bile zadnje. Alenka Goljevšček je odločno posegla v nejasna tipanja in skušala problematiko mita postaviti v celovitejši filozofski okvir. Pri tem se je oprla na konkretno gradivo, ki ga ponuja slovenska ljudska pesem. Da bi bila izpeljava njenih interpretacij sploh mogoča, je morala slediti gospodarsko-družbenim in kulturnim tokovom od arhaičnih družb prek grške, hebrejske in krščanske kulture do slovenskega srednjega veka in naprej.

Avtorica je študijo razdelila na uvod in štiri večja poglavja. V uvodu pojasnjuje metodološko in

vsebinsko opredelitev problema, pokaže na rezultate in perspektive tovrstnega raziskovanja, opozori na terminološke probleme in si postavi teze, iz katerih izhaja njeno raziskovanje. V prvem poglavju prikazuje splošne zakonitosti arhaičnih družb, strukturo vsakdanjega življenja in mita. V drugem poglavju se ustavlja ob zgodovinskih značilnostih grške družbe, krščanstva in Slovanov v srednjem veku. V tretjem, osrednjem poglavju išče avtorica v slovenski ljudski pesmi mitske prvine arhaičnih družb in kultur. Tako ob slovenskem gradivu razčlenjuje kaos, trojno boginjjo, obnovitveni obred in dar — vrnjeni dar. Poleg tega opozori še na ostanke starih kultov v slovenskem gradivu. V četrtem poglavju obravnava estetsko funkcijo ljudske pesmi.

Avtorica je prikazala mit v vsej njegovi razsežnosti od arhaične družbe do slovenske „polpreteklosti“. Ta izraz je najbrž čisto upravičen, saj je avtorica odsev mita zasledila tudi v relativno novejši slovenski ljudski pesmi. Njena obravnavana opozarja na drugačno branje ljudskih pesmi, na branje skozi mitologijo. Avtoričine izpeljave ob slovenskem gradivu so prepričljive, saj jih neprestano vzporeja s splošno slovansko mitologijo, to pa izpeljuje iz družbenih in kulturnih razmer arhaičnih družb. Mit odkriva v njegovi funkciji ali pa opazuje le njegov odsev, ko mit ni več verska resničnost in je zato tudi obredje postalo „prazna forma“ (Kuret). Filozofska raziskava mita pa kljub relativni celovitosti pušča še nekaj praznega prostora, ki ga lahko zapolnimo le z etnološkimi raziskavami. Filozofsko metodo samo lahko sprejmemo brez pripomb, vendar so njeni rezultati večkrat vprašljivi, včasih celo nasilni. (Tu naštevam samo nekatere, ker prostor ne dopušča, bilo pa bi jih potrebno obširneje razložiti in komentirati). Na primer interpretacija in teza, da je Juda Jezusov alter ego. Več je teoloških spodrslijajev, ker avtorica meša mitske elemente z zgodovinskimi dejstvi, — premalo je upoštevana literarnost besedil v Stari in Novi zavezi. Simboličnost izražanja ni povezana vedno le z mitskim, ampak gre (predvsem v sv. pismu) za literariziran govor. — Iz istega razloga prihaja do „notranjih opozicij“ v krščanstvu, ki so posledica neupoštevanja zgodovinske situacije in literariziranosti besedila. —Nekoliko prenačljiva je tudi povezava arhaičnega kanibalizma z evharistijo. Še večji so spodrslijaji, ko hoče avtorica potrditi uvodoma zgrajeni model s slovensko ljudsko pesmijo. Analogija pojavov je avtorico privedla do spoznanja o dialektični povezanosti kulturnih prvin v arhaičnih, s prvinami v slovenskih ljudskih pesmih in običajih. Brez pomisleka in logike je npr. povezala arhaično (kulturno!) spolnost s spolno svobodo ob naših romarskih vrtcih. Mladi ljudje so na romanjih pač imeli priložnost, da „grešijo“, toda „grešili“ so iz naravne človeške potrebe in želje in ne več zato, da bi nadaljevali in zadovoljili kult plodnosti, zato „romarski seks“ nima nobenih mitičnih dimenzij. Podobno je z „erotsko obarvanimi igrami pri vahtanju mrliča.“ Po avtoričinem mnenju so te igre nastale zaradi magične obrambe „pred nevar-